

Vznik a zánik Československa na pozadí zásady sebeurčení národů

Jiří Malenovský*

Abstrakt: ČSR se konstituovala na základě tehdejší mezinárodněpolitické zásady sebeurčení národů, kterou na ní spojenci aplikovali v mírové Saint-germainské smlouvě. Tato zásada se stala všeobecně závaznou svým vyhlášením v čl. 1 [2] Charty OSN. Její právní obsah je ale nejistý a málo určitý. Nedefinuje jednotně pojem národa, nezajišťuje zcela rovnost mezi národy nárokovujícími sebeurčení a neupřesňuje dostatečně náležitosti realizace práva na sebeurčení.

Národy ČSFR využily počátkem 90. let 20. století druhou příležitost k sebeurčení. Mezinárodní právo se v těchto souvislostech neuplatnilo, na rozdíl od práva československého. V nejasné ústavní situaci byla zvolena mimoústavní cesta politických negociací, které respektovaly rovnost zúčastněných národů a které vyústily v ústavní zákon o zániku státu. Právní pochybnosti nicméně budí skutečnost, že Ústavní soud ČSFR nedostal příležitost k výkladu, zda to ústavní řád připouští, a okolnost, že lid coby originární ústavodárce nebyl v otázce druhé příležitosti k sebeurčení dotázán v plebiscitu.

Klíčová slova: zásada sebeurčení národů, vznik Československa, zánik Československa, „právo na odtržení“

Úvod

Symbióza československého a posléze i českého státu s mezinárodním právem je nesa-mozřejměj a vyvolává rozpaky. I když skutečné pohromy pro jeho obyvatele přicházely zvenčí, reakce na ně bývaly zvláštní. V našich poměrech se totiž zahraniční souvislosti jaksi trvale vytěšňují z politických debat. Notorická nesvornost i neschopnost definovat vitální zahraničněpolitické zájmy státu a také se shodnout, jak s nimi naložit, se násobí nejasnou institucionální strukturou sloužící k realizaci zahraniční politiky. To v praxi vede k tomu, že vůli státu navenek nezřídka tlumočí politicky solitérní osobnosti bez obsahově pevného politického mandátu a jejich hlas přehluší projevy vůle spíše slabých vlád. Zvraty v zahraniční politice či alespoň jejich náznaky se proto chronicky opakují. V důsledku nich bývá zahraniční politika státu málo čitelná i předvídatelná, což platí i o jeho postojích k těm či oněm relevantním aspektům mezinárodního práva. To zákonitě tlumí vliv státu ve dvou- i mnohostranných mezinárodních jednáních, a naopak posiluje možnosti jiných států při prosazování konkurujících zájmů.

V posledku běžný Čech vnímá mezinárodní problémy, do nichž se jeho stát opakovaně dostává, jako nesrozumitelné údery zlého osudu. Individuální postoje začasté charakterizují pocity oběti zrazené spojenci a kapitulantství.¹ Ublížené občanské postoje se prolínají s podobnými zahraničněpolitickými reakcemi státu. V jednotlivých případech je jim přízpůsobován výklad mezinárodněprávních norem, za jejichž použití má být daný problém řešen. Takový pokřivený výklad se zpravidla dovolává subjektivně chápaných morálních maxim, jejichž sdílení ze strany jiných států, především velmocemi, je naivní očekávat. Řešený mezinárodněprávní problém se pak spíše vyostřuje, neboť zainteresované strany nepoužívají k jeho odstranění stejně definované právní nástroje a prostředky.

* Prof. JUDr. Jiří Malenovský, CSc., Soudní dvůr Evropské unie, Lucemburk. E-mail: jiri.malenovsky@curia.europa.eu

¹ Srov. též HLAVÁČEK, P. Jsou Češi zrazovaní národ? *Aktuálně.cz* [cit. 6. 3. 2018]. Dostupné z: <<http://blog.aktualne.cz/blog/petr-hlavacek.php?itemid=31214>>.

Jinými slovy, mezinárodní právo nejednou deformujeme, ať už z neznalosti, nebo vlivem rozličných vnitropolitických zájmů či ideologických prefabrikátů, které nejsou objektivně způsobilé být relevantně použity v mezinárodněprávní argumentaci adresované jiným subjektům tohoto práva. Takto retušované některé mezinárodněprávní postoje státu v minulosti „nasávala“, hájila a šířila československou odbornou obcí i občanskou společností nauka mezinárodního práva.² V součinnosti československé zahraniční politiky a nauky se tak etabloval uzavřený okruh mnohdy neortodoxních mezinárodněprávních argumentů, které nebyly jinými státy ani zahraniční vědou brány vážně a podle okolností byly považovány za naivní, anebo zaujaté.

Je na pováženou, že ani v roce 2018, tři desítky let poté, kdy byla v Československu obnovena demokracie, v podstatě neexistují zasvěcené mezinárodněprávní studie, které by překonanou argumentační ekvilibristiku, ba některé přežívající mezinárodněprávní mýty uvedly na pravou míru. Platí to například i o událostech let 1938 a 1968. Krátký rozsah předepsaný pro tento příspěvek nezbytně vedl k selekci. Omezí se na poznámky ke složité symbióze Československa s mezinárodním právem v dobách jeho vzniku a zániku. Je záramován zásadou rovných práv a sebeurčení národů, kterou nyní vyhlašuje čl. 1 [2] Charty OSN z roku 1945.

1. Zásada sebeurčení a „první příležitost“

ČSR je produktem první světové války a jedním z výsledků nového územního uspořádání v Evropě. Předtím tradičně používané uzlové argumenty v českých státoprávních pozicích, založené na historických právech (požadavek obnovy samostatné existence zemí Koruny české, který odůvodňuje skutečnost, že Habsburkové porušili svou smlouvu s českým národem, a tak jej zradili),³ přestaly na počátku 20. století v tehdejších kvasícím mezinárodním společenství rezonovat. Na rozdíl od hodnot vlastních dozrívajícímu tzv. evropskému koncertu se totiž v Evropě postupně zabydloval *národní (národnostní) princip*, jenž podněcoval utlačované národy k boji za *svobodu*, k tomu, aby se cizího mocenského útlaku aktivně zbavily, a na ostatní státy apeloval, aby se v tomto nápravném procesu zdržely zásahů ve prospěch utlačujícího mocnáře.⁴ Důraz byl spíše kladen na přirozené hranice národního státu, zohledňující vůli jeho občanů,⁵ než na hranice historické, implikující axiologicky nepřesvědčivou kontinuitu demokratického státu s preexistující božskou monarchií. Současně převažovalo přesvědčení, že zásada „sebeurčení národů“, jež uvedený národní princip vyjadřovala, má toliko politické, tedy iniciační účinky, nikoli povahu mezinárodněprávní, tedy způsobí tyto účinky efektivně konzervovat.⁶

Uvedeným idejím, spojeným s pojmem *politického národa* a blízkým severoamerickému a francouzskému vzoru, konkurovala v diskusích o poválečné Evropě jiná idea. Její zastánci prosazovali stát, jehož hranice jsou určeny na základě etnografických hledisek⁷ a podřizují se tak zájmům sebeurčení *národa etnického*. Uvedený souběh lze pochopit

² Srov. např. MALENOVSKÝ, J. – NOVOTNÁ, K. Mezinárodní právo veřejné. In: MASOPIST, Z. (ed.) *Právo a stát na stránkách Právnicka. 150 let českého právního časopisu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011, zejm. s. 324–342.

³ Srov. např. Slavnostní prohlášení české nezávislosti z 18. října 1918 podepsané v Paříži (tzv. „Washingtonská deklarace“). Dostupné z: <<http://www.vhu.cz/exhibit/washingtonska-deklarace/>>.

⁴ LE FUR, L. *Nástin mezinárodního práva veřejného*. Praha: Orbis, 1932, s. 50–51.

⁵ COT, J.-P. – PELLET, A. – FORTEAU, M. *La Charte des Nations Unies. Commentaire article par article. Tome I*. 3e édition. Paris: Economica, 2005, s. 337.

⁶ Srov. i HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového. Část I*. Praha, 1933, s. 74.

⁷ *Ibidem*, s. 372.

s ohledem na vývoj první světové války, jež směřovala k rozvalu a zániku dvou multinacionálních monarchií – Rakouska-Uherska a Osmanské říše. Boj proti nim byl proto logicky veden jak s cílem národního osvobození, tak s cílem demokratizačním, republikánským. Jednotlivé proudy odboje akcentovaly podle svého zaměření ten či onen cíl. Tím se v existenci moderního evropského státu proluly myšlenky liberalismu a nacionalismu.⁸

O kompromis mezi oběma pojetími se pokusilo Čtrnáct bodů prezidenta Spojených států Th. W. Wilsona z 8. ledna 1918, (dále jen „Wilsonovy body“).⁹ Tento významný anticipující dokument lze označit za jakýsi „akční plán“ boje evropských národů za své osvobození. Sepsala jej hlava velmoci, jež ve své ústavě bezvýhradně zakotvila koncept politického národa. Připouštěl však vznik či obnovu některých evropských států na základě etnického principu (Itálie nebo Polsko). A to přesto, že v té době mezi vítěznými velmocemi převládala tendence k tomu, delimitovat hranice nových a obnovovaných států ve shodě s pojetím románským a anglosaským, tedy s odhlédnutím od otázek etnicity, rasy či historických práv.¹⁰

Československá odborná produkce většinou ignorovala okolnost, že bod X Wilsonových bodů neposkytuje českým sebeurčovacími aspiracím specifickou podporu a je nadto velmi zdrženlivý. Omezuje se na doporučení, poskytnout neupřesněným „národům Rakouska-Uherska“ „první příležitost autonomního rozvoje“ („*the first opportunity of autonomous development*“). Československý národ nezmiňuje. Nejen mlčí k historickým nárokům, ale nepřímou je dokonce vylučuje, a to na rozdíl od Belgie či balkánských států, jimž se věnují jiné body dokumentu. Svědčí o tom použitý obrat „první příležitost“. Setrvává konečně u nabídky autonomie, a s nezávislostí tedy nepočítá. Takto „vlažně“ a vágně definovaný Wilsonův postoj povzbudil na jedné straně Rakousko, aby ještě v říjnu 1918 odmítalo vznik českého státu a požadovalo přeměnu Předlitavska ve spolek národních států (tzv. Karlův manifest), a na straně druhé inspiroval německé obyvatelstvo k neúspěšnému pokusu vyhlásit vzápětí po vzniku československého státu německou část Čech za provincii státu německo-rakouského.¹¹

Hlavní politické dokumenty, jež předznamenal vznik Československa,¹² vesměs spatřují legitimitu jeho budoucí existence výlučně ve skutečnostech jemu vlastních, a to konkrétně v záměru zbavit se „cizí nadvlády“ a v ozbrojeném spojení proti společnému nepříteli, císařství německému a rakousko-uherskému. Francie připouští mimo to historickou kontinuitu československé státnosti a deklaruje „nepromlčitelnost historických práv národů“.¹³ Žádný z těchto historických dokumentů se naopak nedovolává normativ-

⁸ COT, J.-P. – PELLET, A. – FORTEAU, M. *La Charte des Nations Unies. Commentaire article par article. Tome I.*, s. 337–338.

⁹ Překlad do češtiny in: HOZBA, A. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Praha, 1931, s. 9–12.

¹⁰ Srov. LE FUR, L. *Nástin mezinárodního práva veřejného*, s. 56.

¹¹ Srov. PEKAŘ, J. *Dějiny československé*. Praha: Akropolis, 1991, s. 228 a 233.

¹² Nóta dohodových vlád Wilsonovi z 10. 1. 1917; Deklarace francouzské vlády, kterou se uznává právo československého národa na samostatnost a Národní rada československá za nejvyšší orgán, spravující veškeré zájmy národa; Prohlášení britské vlády, jímž Čechoslováci se uznávají za spojenecký národ, jejich armády za válečnou stranu a Československá národní rada za představitel budoucí československé vlády; Prohlášení Spojených států amerických, jímž se uznává Národní rada československá za vládu de facto a vojsko její za válečnou stranu a jímž se projevuje ochota vstoupiti ve styk s takto uznanou faktickou vládou; Nóta japonského velvyslance obsahující japonské uznání československé armády za válečnou stranu a Národní rady za orgán mající vrchní dozor nad touto armádou; Prohlášení ministerského předsedy italského Orlanda, jímž vykládá smlouvy Národní rady sjednané s italskou vládou jako uznání Národní rady za vládu de facto; Nóta francouzského ministra zahraničních věcí ze dne 15. října 1918, již vláda francouzská úředně uznává prozatímní vládu československou. Srov. HOZBA, A. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, s. 300–309.

¹³ Srov. Deklaraci francouzské vlády, kterou se uznává právo československého národa na samostatnost a Národní rada československá za nejvyšší orgán, spravující veškeré zájmy národa. In: HOZBA, A. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, s. 301. Třeba vzít v úvahu důvod této „empatie“ k českým historickým právům. Upozorňuje na něj bod VIII Wilsonových bodů, jenž

ního vlivu zásady sebeurčení národů, jež by byla způsobilá legitimovat změny hranic v Evropě obecně, nejen v případě Československa.

Teprve v politických dokumentech z první poloviny října 1918 se vynořují prvky vztahu mezi československým národem a územím, na němž tento národ může uplatnit sebeurčení. V nótě ministra Beneše spojeneckým vládám ze dne 14. října 1918 se vyhláší: „*Z vůle našeho národa a našich armád běheme dnes do svých rukou [...] řízení politických osudů československých zemí*“.¹⁴ Nóta francouzského ministra zahraničních věcí z 15. října 1918 se na jednom místě zmiňuje o „*zemích českých a slovenských*“, na jiném místě o „*zemích československých*“.¹⁵ Vlády dalších spojeneckých států se naopak k územnímu komponentu sebeurčovacího požadavku československého národa nijak nevyjadřují.¹⁶ Územní rozměr československé svrchovanosti byl proto vyjasněn až pařížskými mírovými smlouvami, což vzala na vědomí Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem („*la Tchéco-Slovaquie*“), podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919 a uložená ČSR u depozitáře 16. července 1920 (dále jen „*Saint-germainská smlouva*“).¹⁷

Saint-germainská smlouva přispěla k upevnění politické zásady sebeurčení národů v praxi tehdejšího mezinárodního společenství. V tomto ohledu, *za prvé*, rezignuje vědomě na etnické hledisko a definuje národ ve vazbě s územím jeho státu. Tento národ (*peuple*) sdružuje společenství osob, které na československém území žijí a hodlají se společně podílet na řízení svých politických záležitostí. Je to tedy společně sdílené území, které determinuje národ, nikoli naopak. S teritoriálním vymezením národa se komplementárně propojuje smluvní závazek ČSR poskytnout „všem obyvatelům“ ochranu a svobody bez ohledu na původ, státní občanství, jazyk, rasu nebo náboženství (čl. 2 Saint-germainské smlouvy), jakož i konstatování, že ČSR uznává za své příslušníky (*ressortissants*) *ipso facto* (*de plein droit*) příslušníky německé, rakouské a uherské, s bydlištěm nebo domovským právem na československém území, pravda, s výhradou opce (čl. 3).

Za druhé, Saint-germainská smlouva důsledně upouští od dosud zavedeného pojmu „československého národa“. Nahrazuje jej hned čtyřmi státotvornými národy (*peuples*), a to Čech, Moravy, části Slezska a Slovenska (druhý odstavec preambule), k nimž se připojil pátý, a to „národ jihokarpatských Rusínů“ (třetí odstavec preambule).

Za třetí, Saint-germainská smlouva konstatuje, že uvedené národy „*z vlastní vůle rozhodly se spojití a že se skutečně spojily trvalým spolkem*“ (druhý odstavec preambule), jinými slovy, že projevily individuálně i společně svou vůli k sebeurčení. Neupřesňuje ovšem, jakým způsobem svou sebeurčovací vůli projevily. Jak známo, spojenci nepožadovali, aby byl uspořádán plebiscit. Spokojili se s určitými implicitními kolektivními jednáními, na nichž se ovšem nepodíleli všichni příslušníci, ba ani jejich většina (vznik československé armády a její boj proti společnému nepříteli, vznik a uznání prozatímní československé vlády se sídlem v Paříži, nebo prohlášení českých poslanců z 9. října 1918, že trvale opouštějí vídeňský parlament a přetrhávají navždy pouta s Rakouskem¹⁸). Vůle sloven-

odsuzuje „*bezpráví, spáchané na Francii Pruskem v roce 1871 v záležitosti Alsaska-Lotrinska, které kalilo světový mír téměř padesát let*“. Zkušenost obou států s historickým útlakem páchaným germánským živlem je tedy srovnatelná.

¹⁴ Srov. HOBZA, A. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, s. 307.

¹⁵ Srov. *ibidem*, s. 308–309.

¹⁶ Srov. dokumenty Britská vláda bere na vědomí československé sdělení o ustavení prozatímní vlády; Srbská vláda uznává prozatímní vládu československou; Vláda italská uznává prozatímní vládu československou. In: HOBZA, A. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, s. 310–312.

¹⁷ Srov. Sběrka zákonů a nařízení č. 508/1921. Rozhodným zněním pro případy sporů o výklad je verze francouzská.

¹⁸ Srov. Nótu ministra Beneše spojeneckým vládám o utvoření prozatímní vlády československé ze dne 14. října 1918. In: HOBZA, A. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, s. 307.

ského národa založit trvalý spolek s národy v českých zemích se primárně vyvozovala ze společné vůle slovenských a českých organizací amerických, projevené 30. května 1918 v Pittsburghu, za návštěvy T. G. Masaryka,¹⁹ tedy z aktu nesamozřejmé legitimacy.

Konečně, *za čtvrté*, Saint-germainská smlouva se nijak nedovolává historických práv, jakkoli prvek kontinuity státu zjevně ovlivnil delimitaci jeho západních hranic.²⁰ Omezila se na neutrální konstatování, že spojení (*union*), které kdysi trvalo mezi bývalými monarchistickými státními útvary v českých zemích na straně jedné, a mezi ostatními územími bývalé monarchie rakousko-uherské na straně druhé, „navždy a zcela přestalo“ (*a définitivement pris fin*) (první odstavec preambule). Spojenci (s jistou výjimkou Francie) tím zřejmě dali najevo, že ani ideu kontinuity dřívějších feudálních útvarů a nové demokratické republiky, ani argument jakési nápravy historické křivdy nepovažují v poměrech 20. století za relevantní.

2. Jak bylo s „první příležitostí“ naloženo?

Ústava ČSR z roku 1920²¹ uspokojila spojence v prvé řadě tím, že akcentovala úlohu svrchovaného *československého lidu* coby tvůrce i správce své „demokratické republiky“. Termín „národ“ nepoužívá, a pokud mezi občany ČSR v určitých ohledech rozlišuje, činí tak spíše podle jejich jazyka než podle jejich národní příslušnosti (§ 128–133), jakkoli ovšem výslovně zakázala „násilné odnárodňování“ (§ 134). Dala nepokrytě přednost pojetí politického demokratického společenství před předválečnými „národními“ hodnotami.

Tato koncepce se nicméně nestačila vžít. První úder jí nasadila německá ireidenta v Sudetech a později ji neutralizovala transformace ústavních vztahů mezi Čechy a Slováky. Ústava ČSR z roku 1948²² sice označuje „lid“ za jediný zdroj moci ve státě (čl. I), vzápětí však upřesňuje, že ČSR je „jednotný stát dvou rovnoprávných slovanských národů, Čechů a Slováků“ (čl. III [1]). Navrací se tedy k pojmu „národa“ a definuje jej etnicky („slovanské národy Čechů a Slováků“). Tím nově definuje nositele suverenity v ČSR. Etnický profil státu svým způsobem nadřazuje jeho území, které „tvorí jednotný a nedílný celek“ (čl. II [2]). Územně definované národy Čech, Moravy a části Slezska, které se podle Saint-germainské smlouvy dobrovolně spojily ve společném státě, z nové koncepce mizí. Ústava z roku 1948 je přetavila v jediný „národ Čechů“. Naopak vazba tohoto národa s národem Slováků se stala základem svrchovanosti státu a byla dále institucionálně rozvinuta a prohloubena jeho federálním uspořádáním z roku 1968.²³

Ústava ČR z roku 1992 navázala na Ústavu ČSR z roku 1920 i na Saint-germainskou smlouvu. V nových podmínkách jednoho ze sukcesorských útvarů ČSR se vrací k důrazu na pojem „lid“. Obdobně jako Saint-germainská smlouva determinuje teritorium státu. Klade totiž ústavitornou vůli do úst „občanům České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“, z čehož ovšem nevyvozuje další specifické důsledky na úrovni územního uspořádání (první odstavec preambule).

Ústava z roku 1920 naplnila očekávání spojenců dále v tom, že nijak nedeclarovala případnou historickou kontinuitu státu. Jak již bylo zmíněno, „historická práva“ při vzniku ČSR prakticky nehrála roli a hranice s Německem, stanovená mírovými smlouvami s ohle-

¹⁹ PEKAŘ, J. *Dějiny československé*, s. 226–227.

²⁰ *Ibidem*, s. 234.

²¹ Zákon č. 121/1920 Sb. Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

²² Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948: Ústava Československé republiky.

²³ Ústavní zákon o československé federaci č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968.

dem na ně, byla od počátku zpochybňována ve světle zásady sebeurčení a trpěla nedostatečnou mezinárodní autoritou. Tato diskrepance vyplynula do popředí ve 30. letech 20. století. Tehdejší německý nárok na Sudety stavěl na tvrzení, že tamní německé obyvatelstvo bylo v rozporu s Wilsonovými body a proti své vůli vtěleno do československého státu, který je údajně systematicky utlačoval. V souladu se zásadou sebeurčení se proto žádalo, aby sudetští Němci mohli rozhodnout o svém návratu do Německa (*Heim ins Reich*) cestou odstoupení území Sudet. Hranice s ČSR byla Německem označována ve smyslu národnostním za života neschopnou.²⁴

Britský premiér Chamberlain v reakci na německý požadavek v rozhovoru s Hitlerem v Berchtesgadenu 15. září 1938 prohlásil, že proti oddělení Sudet od ostatního Československa v zásadě nemá námitek, „za předpokladu, že budou moci být překonány praktické obtíže“.²⁵ Historický argument ve prospěch stability stávající hranice tedy nijak neuplatnil. Takový argument ostatně nebyl vznesen ani československou vládou, když odpovídala 19. a 21. září 1938 na britsko-francouzské návrhy, zjevně proto, že pro něj neexistoval negociační prostor.²⁶

Ústava ČR z roku 1992 se naproti tomu dovolává „obnovy samostatného českého státu“ a „dobrých tradic“ státnosti „zemí Koruny české“ (druhý a třetí odstavec preambule). Ve světle výše uvedeného nicméně působí jako výraz nepochopení mezinárodněpolitických souvislostí vzniku Československa i tehdejší vůle spojenců. Pokud se totiž „dobrých“ monarchistických tradic nedovolávala Ústava ČSR z roku 1920, lze sotva pochopit, proč jsou tyto tradice významné pro Českou republiku coby „demokratický právní stát“. S ohledem na to může naopak tato preambulní proklamace neopodstatněně vyvolávat dojem částečné axiologické diskontinuity ČSR a ČR. Odkaz na zásadu sebeurčení národů (lidu) v Čechách, na Moravě a v části Slezska, jež se uplatnila jak při vzniku ČSR,²⁷ tak při ustavení České republiky,²⁸ by býval adekvátnější i synergičtější ve vztahu obou zmíněných ústav.

Kakofonie sborů československých i českých ústavodárců v otázce sebeurčení i toho, kdo je nositelem vnitřní i vnější svrchovanosti ve státě vedle dalších okolností přispěla k neblahému zjištění, že v ČR chybí společný prožitek hlubinného smyslu Ústavy jako celku i povědomí smyslu mnohých ústavních institutů.²⁹ Zdá se, že Češi sice svou Ústavu trpí, moc se s ní však neidentifikují.³⁰

²⁴ Srov. Dopis A. Hitlera N. Chamberlainovi ze dne 23. 9. 1938. In: *Mnichov v dokumentech. I. Zrada západních mocností na Československu*. Praha: SNPL, 1958, s. 190, a Záznam o poradě u Mnichově ze dne 29. 9. 1938. In: *Mnichov v dokumentech. I. Zrada západních mocností na Československu*, s. 265.

²⁵ Srov. Záznam N. Chamberlaina o rozhovoru s A. Hitlerem v Berchtesgadenu dne 15. 9. 1938. In: *Mnichov v dokumentech. I. Zrada západních mocností na Československu*, s. 117.

²⁶ Srov. Odpověď československé vlády na anglo-francouzskou nótu ze dne 19. 9. 1938. In: *Mnichov v dokumentech. I. Zrada západních mocností na Československu*, s. 149–151, a Přijetí anglo-francouzských podmínek československou vládou ze dne 21. 9. 1938. In: *Mnichov v dokumentech. I. Zrada západních mocností na Československu*, s. 169.

²⁷ Srov. i KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 1. díl. 2. vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 31.

²⁸ Kdyby tomu tak nebylo, nedošlo by k zániku Československa, a jeho česká část by se stala pokračovatelem československého státu.

²⁹ Srov. MALENOVSKÝ, J. O legitimitě a výkladu české ústavy na konci století existence moderního českého státu. *Právník*. 2013, roč. 152, č. 8, zvl. s. 757–758.

³⁰ Viz recenze KYSELA, J. Brunclík, M. – Kubát, M. Kdo vládne Česku? Poloprezidentský režim, přímá volba a pravidla hry. Brno: Barrister & Principal, 2017, 144 s. *Právník*. 2018, roč. 157, č. 3, s. 263.

Jednu z dobře viditelných indicií této „odcizenosti“ představuje skutečnost, že takřka denně různé české veřejně činné osobnosti nazývají v českých veřejných sdělovacích prostředcích Českou republiku „Čechami“, aniž by kterýkoli odpovědný úřad jakkoli zasáhl (na Slovensku nese takové označování ČR dokonce známky systematickosti). Je přitom kuriózní, že tato bizarní „územní zkratka“ českého státu je vlastní jen českým a slovenským poměrům, zatímco v zahraničí nikoho neoslovila. Zamě-

3. Doplnující poznámky

Československo se konstitovalo na základě dobové *mezinárodněpolitické zásady* sebeurčení národů, kterou ostatně, byť ne zcela koherentně, spojenci aplikovali v mírových smlouvách nejen na ČSR, ale i na jiné státy. Jinými slovy, zmíněná politická zásada se uplatnila po první světové válce v podstatě obecně, a to jak v Evropě, tak částečně i mimo ni, při rozpadu osmanské říše. Je proto vcelku pochopitelné, že vítězné velmoci vyvodily na konci druhé světové války z meziválečné praxe států závěr, že se zásada sebeurčení ustálila v mezinárodněprávní (obyčejový) imperativ, který vyhlásily v Chartě OSN. Její čl. 1 [2] obsahuje jak samu zásadu, tak i princip rovných práv národů. Toto smluvní zakotvení by ovšem nemělo zastřít skutečnost, že *mezinárodněprávní obsah* zásady sebeurčení národů zůstal v praxi států nejistý a málo určitý.³¹

Vskutku, *za první*, neustálil se jednotný koncept národa. Wilsonovy body z roku 1918 kombinovaly politický i etnický přístup. Následné mírové smlouvy dávaly sice přednost pojmu politického národa, ale v meziválečném období se v některých případech nakonec prosadil národ etnický.³² Subjektem práva na sebeurčení se tak podle okolností mohl stát jak národ politický, tak etnický. Některé národy, jež dosáhly sebeurčení, samy později změnilly své parametry v daném ohledu, a to především z důvodu úpadku fungování vnitřních demokratických politických mechanismů. Requalifikovaly se z politického národa v národ etnický (viz Ústava ČSR z roku 1948). Tyto ústavní změny neměly v rovině mezinárodního práva žádné důsledky. Mezinárodní společenství nový ústavní status sebeurčení nezpochybnilo. Za slučitelný s mezinárodním právem se považuje dokonce koncept národa, jenž integruje nejen občany daného státu, ale i etnicky homogenní obyvatel a občany jiných států, za předpokladu, že výkon jeho sebeurčení nenarušuje územní celistvost těchto jiných států.³³

Za druhé, v praxi není zcela zajištěna rovnost mezi národy. Tradiční kazuistický přístup mezinárodního společenství k jednotlivým aspirujícím společenstvím vedl a dosud vede k případům, kdy homogenní nedominantní obyvatelstvo na určitém území sice vykazuje vůli žít pospolu v jediném národním státě, není však z různých důvodů považováno za národ, jenž je oprávněn se takto emancipovat (např. Kurdové).

Za třetí, dostatečně se neustálily náležitosti realizace práva na sebeurčení. Týká se to především způsobu, jakým má být dotčené obyvatelstvo konzultováno, aby byla zjištěna jeho většinová politická vůle.

Jak výše uvedeno, na konci první světové války velmoci obecně nepožadovaly plebiscit, což mohlo být odůvodněno mimořádností politické i sociální situace. Nicméně, bylo tomu stejně i v případě Ålanských ostrovů v roce 1921. Tamní švédsky mluvící obyvatelstvo usilovalo o to, odloučit se od Finska a připojit se ke Švédsku. Tříčlenný mezinárodní

ňovat Českou republiku s „Bohemia“, „Bohême“ či „Böhmen“ nikoho nenapadlo. To na rozdíl od Nizozemska, které si pletou s „Holandskem“ snad jen někteří cizinci, kdežto pro nizozemské občany je taková „šifra“ vlastního státu minimálně ve veřejném prostoru naprosto nepřijatelná.

³¹ Srov. MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část a poměr k jiným právním systémům*. 6., upravené a doplněné vydání. Brno – Plzeň: Doplněk – A. Čeněk, 2014, s. 105–114.

³² Mnichovská dohoda z roku 1938 byla primárně postavena na kritériu většinové etnické příslušnosti obyvatelstva („preponderantly German character“).

³³ Podle nedávno zveřejněných údajů Maďarsko naturalizovalo již milión občanů jiných států maďarského původu a znalých maďarštiny. Naturalizace jim poskytuje v Maďarsku i politická práva, včetně práva volebního. Je vyhledávána zejména občany států mimo EU a Schengenský prostor volného pohybu osob. Tyto jiné státy případně reagují na maďarskou naturalizační politiku vesměs jen opatřeními povolenými mezinárodním právem, např. požadavkem výlučnosti vlastního státního občanství a nepřipustnosti občanství dvojího (např. Slovensko). Srov. *Le Monde*, 17. března 2018.

právní výbor, jenž spor řešil (Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti v té době totiž ještě nebyl ustaven), žádost uvedeného obyvatelstva a Švédska o uspořádání plebiscitu odmítl. Odůvodnil to tím, že obecný požadavek plebiscitu by byl způsobilý rozvrátit systém hranic v Evropě tak, jak je určily mírové smlouvy po první světové válce.³⁴ Územní celistvost Finska tedy dostala přednost. Opodstatněnost obav výboru potvrdilo chování Německa a Sudetských Němců v 30. letech.

V řadě jiných případů byl plebiscit naopak požadován nebo organizován. Jak uvedl ve svém posudku z roku 2010 ve věci *jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova* Mezinárodní soudní dvůr, ve druhé světové válce se v mezinárodním právu ustavily normy o právu na sebeurčení lidu nesamosprávných území a území podrobených cizímu jařmu, panství nebo vykořisťování.³⁵ V těchto kvalifikovaných případech právní nerovnosti umožnil totiž stabilizaci pravidel mezinárodního práva široký mezinárodní konsenzus. V poměru k utlačovaným národům tyto vzniklé normy nahradily kazuismus a improvizaci v přístupech mezinárodního společenství.³⁶

Stav nesvobody, v němž se utlačovaný národ nachází, s sebou nese jako prvotní podmínku, aby byl ukončen mezinárodně protiprávní stav (tedy požadavek dekolonizace nebo ukončení cizí nadvlády), a následně předpokládá jasný projev již svobodné vůle obyvatelstva (plebiscit), bez nějž nelze mezinárodně protiprávní stav reparovat.³⁷

4. Zásada sebeurčení a „druhá příležitost“

17. července 1992 schválila Slovenská národní rada (113 hlasy ze 150 při třech nepřítomných) *Deklaraci o svrchovanosti Slovenské republiky* (dále jen „Deklarace SNR“).³⁸ Sdělila, že tisícileté úsilí slovenského národa o svébytnost se naplnilo, a vyjádřila vůli slovenského národa „svobodně utvářet způsob a formu národního a státního života“. Deklarovala „přirozené právo slovenského národa na sebeurčení tak, jak to zakotvují i všechny mezinárodní dohody a smlouvy o právu národů na sebeurčení“. Konečně, vyhlásila svrchovanost Slovenské republiky jako základ suverénního státu slovenského národa.

Tento politický dokument se zjevně volně inspiroval *Manifestem slovenského národa* ze 6. října 1938 (dále jen „Manifest“) a v některých ohledech se mu podobá. I uvedený Manifest zmiňuje dlouholetý boj slovenského národa za svobodu, za svébytnost a „sebeurčovací právo“, na jehož základě má být mezinárodně garantována nedělitelnost slovenské národní jednoty a území obývaného tímto národem.³⁹

³⁴ KOLB, R. (ed.). *Commentaire sur le Pacte de la Société des Nations*. Bruxelles: Bruylant, 2014, s. 1257.

³⁵ Posudek z 22. 7. 2010 Mezinárodního soudního dvora (*Avis consultatif sur la question de la Conformité au droit international de la déclaration unilatérale d'indépendance relative au Kosovo*). MSD tak potvrdil existenci mezinárodněprávní podmínky cizího útlaku, jež byla považována za relevantní už v době 1. světové války (viz výše) i po ní. Zmíněný právní výbor ve věci Ålandských ostrovů odmítl odloučení od Finska mj. proto, že dotčené obyvatelstvo nebylo předmětem nespravedlivého zacházení, pronásledování, ani mu nebyla odepřena spravedlnost. Srov. KOLB, R. (ed.). *Commentaire sur le Pacte de la Société des Nations*, s. 1257.

³⁶ Srov. MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část a poměr k jiným právním systémům*, s. 107–110.

³⁷ Okolnost, že nebyl dosud uskutečněn plebiscit obyvatelstva Západní Sahary, brání výkonu práva na sebeurčení tohoto národa již téměř půl století. Srov. posudek MSD ve věci *Západní Sahary*, I.C.J. Reports 1975, s. 12 a rozsudky SD EU ze dne 21. prosince 2016 ve věci *Conseil/Front Polisario*, C-104/16 P, EU:C:2016:973 i ze dne 27. února 2018 ve věci *Western Sahara Campaign UK*, C-266/16, EU:C:2018:118.

³⁸ Deklarace Slovenské národní rady o svrchovanosti Slovenské republiky ze 17. července 1992. Dostupné z: <https://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/v_deklaracia-o-zvrchovanosti.htm>.

³⁹ Manifest slovenského národa (tzv. Žilinská dohoda) ze 6. října 1938. Dostupné z: <<http://www.just.wz.cz/view.php?cislocianku=2006072106>>.

Mezi oběma texty však existují i rozdíly. Deklarace SNR zdůrazňuje mezinárodněprávní základ práva na sebeurčení (o československém právu se vůbec nezmiňuje) a opakovaně ohlašuje „svrchovanost“ Slovenské republiky, tedy používá pojem, který v Manifestu chybí. Zatímco z Manifestu vyplývá, že důvodem k uplatnění práva na sebeurčení se stala Mnichovská dohoda, která „podstatně změnila státní a politické poměry ve střední Evropě“, z Deklarace SNR naopak není patrná určitá konkrétní skutečnost, která vedla k jednostrannému vyhlášení svrchovanosti Slovenské republiky v daný okamžik.

Z citovaného znění Deklarace SNR je zřejmé, že „přirozené“ právo na sebeurčení je uplatňováno z titulu mezinárodních smluv, bez ohledu na československé právo, a že v důsledku toho má být pojmu „svrchovanost“ přiznán význam, který mu uděluje mezinárodní právo.⁴⁰

V logice 10. Wilsonova bodu, jenž doporučoval, aby národy Rakouska-Uherska (a tedy i národy Čech, Moravy, části Slezska a Slovenska) dostaly „první příležitost“, lze nahlížet na Deklaraci SNR i na následující vývoj v ČSFR jako na test „druhé příležitosti“ k sebeurčení. Existuje ale v mezinárodním právu právo na sebeurčení „druhé generace“, tedy právo homogenní části občanů určitého státu na vlastní stát nebo na připojení k jinému státu?⁴¹ Existuje mezinárodněprávní nárok na secesi?⁴²

Předchozí úvahy vedou na jedné straně k jasnému závěru, že – s výjimkou tzv. nápravného odtržení,⁴³ tedy s výjimkou mezinárodně protiprávní situace, jež legitimuje odpor národa proti cizí nadvládě – žádný takový nárok neexistuje. Není garantován žádnou mezinárodní smlouvou, ani normou obecného mezinárodního práva, kterou by vygenerovala jednotná a ustálená mezinárodní praxe. Nárok na „druhou příležitost“ mezinárodní právo prostě nezakládá.

Na straně druhé, neexistuje ani mezinárodněprávní norma, jež by „druhou příležitost“ obecně zakázala. Z toho *za prvé* vyplývá, že mezinárodní právo připouští, aby problém odtržení případně ošetřilo právo vnitrostátní (především ústava státu) svými normami, zajištěnými prostředky vnitrostátního donucení, a účinky takové vnitrostátní úpravy zásadně toleruje.⁴⁴ Vnitrostátní právo může takové odtržení jak zakázat (zákaz „druhé příležitosti“), tak naopak k němu zmocnit, za předpokladu, že jsou splněny podmínky, které dané vnitrostátní právo samo stanoví (právo „druhé příležitosti“). V těchto souvislostech je vnitrostátní právo především povoláno upravit, jakým způsobem má být vůle dotčeného společenství projevena.⁴⁵ *Za druhé*, v rámci mezi své široké volnosti nejsou státy zásadně povinny útvar, který nárokuje své sebeurčení cestou odtržení, uzнат následně jako suverénní stát.

Do této svobody států ingeruje mezinárodní právo jen v případech, kdy k secesi došlo v důsledku nebo vlivem zásahu jiného státu a byla tak způsobena újma územní celistvosti

⁴⁰ „Charakter státu spočívající v tom, že není podroben žádné jiné moci stejné povahy.“ Srov. SALMON, J. (ed.). *Dictionnaire de droit international public*. Bruxelles: Bruylant, 2001, s. 1045.

⁴¹ Srov. COT, J.-P. – PELLET, A. – FORTEAU, M. *La Charte des Nations Unies. Commentaire article par article. Tome I*, s. 323.

⁴² Srov. SIENIAWSKI, P. Secesia v súčasnom medzinárodnom práve. *Právnik*. 2017, roč. 156, č. 10, s. 894–914.

⁴³ BÍLKOVÁ, V. Mezinárodněprávní aspekty aktuálního vývoje na Krymu. *Jurisprudence*. 2014, č. 3, s. 34–41.

⁴⁴ Odtud relevance španělské ústavy a jejího výkladu španělským ústavním soudem při kvalifikaci účinků referenda o nezávislosti provedeného v Katalánsku 1. 10. 2017, včetně aplikace čl. 155 této ústavy a zavedení nucené správy nad Katalánskem i trestněprávních sankcí, jež ze španělského práva vplynuly pro organizátory tohoto referenda. Na druhé straně se konflikt mezi ústřední a regionální reprezentací do určité míry internacionalizuje, a to v tom smyslu, že německé soudy odmítly při vřizování evropského zatýkacího rozkazu kvalifikovat chování trestně stíhaného C. Puigdemonta jako vzpouru, jak je posoudila španělská justice, a propustily jej na kauci na svobodu. Srov. *Le Monde*, 7. dubna 2018.

⁴⁵ Např. Národnímú shromáždění Francouzské republiky přísluší upravit podmínky referenda, jímž se obyvatelstvo Nové Kaledonie vysloví k otázce plné svrchovanosti tohoto území a jež se má konat 4. listopadu 2018. Srov. *Le Monde*, 14. března 2018, s. 7. Totéž se přiměřeně vztahovalo i k referendu o nezávislosti Skotska na Spojeném království.

„zbytkového“ státu (viz případ odtržení Krymu od Ukrajiny a jeho připojení k Ruské federaci⁴⁶), a v případech, kdy zjevně nejsou respektována rovná práva všech zúčastněných národů, což s sebou často nese nedohodnutá, jednostranná realizace secese.

5. Jak bylo s „druhou příležitostí“ naloženo?

Je nesporné, že v roce 1992 v ČSFR neexistoval stav cizí nadvlády, právní nerovnosti mezi oběma národy, jejichž příslušníci požívali také rovných občanských i politických práv. V takové situaci mezinárodní právo nezakládalo nárok na „druhou příležitost“, současně však ji připouštělo. Upravit „druhou příležitost“ náleželo výlučně československému právu a zvláště československé ústavě. Výslovný poukaz Deklarace SNR na mezinárodní smlouvy coby údajný zdroj jejího nároku je ve světle platného mezinárodního práva nepřipadný a mylný.

Československý ústavní řád možnost „druhé příležitosti“ výslovně neupravoval. Pouhý fakt absence specifické úpravy nebyl ale z hlediska pravidel právního výkladu způsobilý vést ani k definitivnímu závěru, že taková příležitost není československým právem dovolena, či je jím dokonce zakázána, ale ani k závěru, že jde o problém, k jehož řešení není vnitrostátní právní řád příslušný (což zřejmě předpokládali autoři Deklarace SNR). V dané nejednoznačné ústavní situaci měly být použitelné vnitrostátní normy závazně vyloženy, a měl být proto aktivován k tomu příslušný soudní orgán – Ústavní soud ČSFR. Ten měl určit, zda vůbec a případně jakým způsobem lze „přirozené právo na sebeurčení“ vykonat v souladu s československou ústavou.⁴⁷ K tomu ovšem nedošlo. Ústavní soud ČSFR se k ústavněprávnímu rozměru slovenského nároku vyjádřit nemohl, neboť neobdržel kvalifikované podání či návrh. Faktické vyloučení soudního orgánu z právního posouzení zcela zásadního problému pro život státu mělo povahu vážné dysfunkce demokratického právního státu, jakkoli nebylo v rozporu s právem mezinárodním.⁴⁸

V nejasné ústavní situaci zvolili vnitrostátní činitelé *mimoústavní cestu* negociací mezi politickými reprezentacemi obou národů.⁴⁹ Ani takový postup mezinárodní právo nezakazuje. Respektuje jeho výsledky, pokud při něm byla zachována rovná práva zúčastněných subjektů.

Vzájemná politická jednání nakonec dospěla k výsledku, jenž se vyznačoval tím, že „druhou příležitost“ využil nejen slovenský národ, ale osvojily si ji národy oba. Vyústila tedy nakonec nikoli ve vznik nového útvaru při zachování původního státu v jiných hranicích, nýbrž v opuštění existujícího společného státu oběma národy, což vedlo k jeho zániku. Je pravděpodobné, že případná secese, uskutečněná v situaci neupravené mezinárodním právem, by vedla ke komplikacím s uznáním nového útvaru, o němž by třetí státy rozhodovaly v mezích široké politické volnosti, s ohledem na míru své subjektivní citlivosti k otázce rozdělení vícenárodního státu z důvodu využití „druhé příležitosti“ jen jedním z národů.

⁴⁶ MALENOVSKÝ, J. Poznámky k mezinárodněprávním aspektům projednání otázky Krymu v OSN. *Mezinárodní vztahy*, 2015, č. 3, s. 24–40.

⁴⁷ Obdobně tomu bylo v případech Katalánska či Québecu.

⁴⁸ Srov. i MALENOVSKÝ, J. Dějinný paradox krátké existence Ústavního soudu ČSFR: úsvit ústavního soudnictví v zapadajícím federálním Československu. In: *Sborník ze vzpomínkové konference k 20. výročí Ústavního soudu České republiky: 5. června 2013*. Brno: Ústavní soud, 2014, s. 21–24.

⁴⁹ *Mimoústavní způsob politických jednání mezi ústřední a katalánskou regionální reprezentací odmítl předseda španělské vlády M. Rajoy jako „hluboce antidemokratický dialog mimo zákon a normy“*. Srov. *Le Monde*, 24. října 2017.

Rovnost zúčastněných národů byla bez jakýchkoli pochyb zajištěna, a to již proto, že výsledky společných negociací byly zakotveny v právních formách konsenzuální povahy. Na jedné straně v ústavním zákonu,⁵⁰ jehož schválení bylo podmíněno zákazem majorizace jednoho či druhého federativního celku, na straně druhé, ve kvazimezinárodních smlouvách dohodnutých Českou a Slovenskou republikou.

Z uvedených důvodů nevznikl problém s mezinárodním uznáním obou nově vzniklých svrchovaných států. Symetrické, vzájemně dohodnuté využití „druhé příležitosti“ k sebeurčení totiž nepoškodilo oprávněné zájmy zúčastněných subjektů ani třetích států a bylo neutrální k zásadám a pravidlům mezinárodního práva, zejména k zásadě územní celistvosti. Dosažený výsledek naopak nemálo znesnadnil řešení otázek spojených se sukcesí státu, neboť realizovat „druhou příležitost“ cestou totálního zrušení „zavedené značky“, tedy stávajícího státu, je v početně omezeném mezinárodním společenství krajně neobvyklé. Proto pro takovou sukcesí v podstatě neexistoval použitelný precedent. Vídeňské úmluvy o sukcesí státu se sice na případ zániku státu věcně vztahují, nicméně v kritické době nezavazovaly ani oba sukcesorské státy, ani drtivou většinu ostatních států, a úprava těchto úmluv ostatně neodrážela nesporný stav obecného mezinárodního práva.⁵¹

V souvislosti se zánikem Československa se hojně diskutuje otázka, zda mu měl předcházet plebiscit. Z výše rozvíjených úvah se podává, že obecné mezinárodní právo konzultaci obyvatel ve srovnatelné situaci nevyžaduje. Politické rozhodnutí o sebeurčení nebylo učiněno v situaci cizí nadvlády a nesvobody a k přímé intervenci mezinárodního práva tak nebyl důvod.

Třeba ovšem podotknout, že právo národů na sebeurčení má i svou lidskoprávní dimenzi. Poskytují mu ochranu i oba Mezinárodní pakty o lidských právech z roku 1966 (články 2). Tyto mezinárodní smlouvy byly na základě § 2 uvozovacího ústavního zákona č. 23/1991 Sb. v tehdejší Československu obecně závazné, a měly tedy být uvnitř státu autoritativně vyloženy s cílem získat odpověď na to, zda je ochrana práva na sebeurčení, kterou poskytují, dostatečně zajištěna prostředky výlučně reprezentativní demokracie. Pro posouzení relevance konzultace lidu bylo případné i to, že československý ústavní právní řád až do schválení zákona č. 542/1992 Sb. s opuštěním státu nepočítal, a vůli lidu, originárního ústavodárce, k jeho zrušení nebylo tedy možno ani hypoteticky presumovat.

Platí tak, že zatímco v rovině obecného mezinárodního práva výsledek sebeurčovacího procesu nedostatkem plebiscitu neutrpěl, na úrovni československého ústavního řádu budí tento aspekt hluboké rozpaky, jež rozličná vysvětlení, čerpající v politickém pragmatismu, nejsou způsobilá rozptýlit. Hodnota státu je totiž v očích jeho ústavy klíčová, ba nejvyšší.

⁵⁰ Srov. ústavní zákon č. 542/1992 Sb. ze dne 25. listopadu 1992 o zániku České a Slovenské Federativní Republiky.

⁵¹ MALENOVSKÝ, J. Problèmes juridiques liés à la partition de la Tchécoslovaquie. *Annuaire français de droit international*. 1993, XXXIX, vyd. 1995, s. 305–336.

Creation and Dissolution of Czechoslovakia against the Background of the Principle of Self-determination of Nations

Jiří Malenovský

Abstract: The Czechoslovak Republic was established on the basis of the then existent international political principle of self-determination of nations, applied to it by the Allies in the Saint-Germain Peace Treaty. That principle became generally binding in international law by its integration in Article 1.2 of the Charter of the United Nations. The legal content of this principle is nonetheless unclear and imprecise. It does not define the term nation; it does not ensure full equality between nations claiming self-determination; and it lacks precision in terms of how the right of self-determination is to be implemented.

In the beginning of 1990s, the nations of the Czech and Slovak Federative Republic made use of the second opportunity for their self-determination. However, in contrast to the Czechoslovak law, international law was actually not relevant to solve such a situation. In an unclear constitutional situation, the path chosen was one of political negotiations led not within, but parallel to the constitution, which respected the equality of participating nations, and which resulted in a constitutional law on the dissolution of the State. However, legal doubts arise not only with regard to the fact that the Constitutional Court of the Czech and Slovak Federative Republic was given no opportunity for clarifying whether the constitutional order allowed for taking such a path, but also with regard to the fact that the people, being the original constituent power, were given no say in a referendum on the second opportunity for self-determination.

Key words: principle of self-determination of nations, creation of Czechoslovakia, dissolution of Czechoslovakia, “right to secession”